

Hotell Anno 1647

Byggnadslämningar från tidigmodern tid

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Stockholms stad 103:1
Kvarteret Ormen 2
Stockholm stad
Stockholms län
Södermanlands landskap

Kristina Jonsson

Hotell Anno 1647

Byggnadslämningar från tidigmodern tid

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Stockholms stad 103:1
Kvarteret Ormen 2
Stockholms stad
Stockholms län
Södermanlands län

Kristina Jonsson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2013

Omslagsfoto: Byggnadsdekoration på Hotell Anno 1647. Foto: Kristina Jonsson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954

ISBN: 978-91-7453-236-4

Tryck: Just Nu, Västerås 2013

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	7
Bakgrund och topografi.....	7
Arkeologiska iakttagelser i närområdet.....	8
Målsättning och metod	8
Genomförande	9
Undersökningsresultat.....	10
Borrhål.....	10
Provgropar	10
Provgrop PG 3.....	10
Provgrop PG 4.....	12
Provgrop PG 5.....	13
Tolkning och utvärdering	13
Referenser.....	14
Tekniska och administrativa uppgifter	14

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en ring och en pil. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:20 000.

Sammanfattning

Under november och december månad 2012 har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning vid Hotell Anno 1647. Hotellet ligger vid Slussen på Södermalm i Stockholm. Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län (dnr 431-39345-2012), och det bekostades av Hotell Anno 1647. Vid undersökningen grävdes tre provgropar på hotellets två små innergårdar, och det gjordes även provborrningar i syfte att försöka uppskatta djupet ned till naturlig berggrund. Endast en av provgroparna kunde dock, av praktiska skäl, grävas ned till berggrunden. I denna grop påträffades lämningar av en stenkonstruktion som torde vara en del av en byggnad, möjligen en murstock. I en av de andra groparna fanns rester av en tegelmur. Lämningarna tillhör sannolikt äldre faser av de stående byggnadernas utbredning under mark. Inga kulturlager fanns i schakten; marken förefaller ha schaktats ur i samband med senare tiders markarbeten.

Inledning

Hotell Anno 1647 ligger mellan Mariagränd och Peter Myndes backe, på Katarinaberget vid Slussen på Södermalm i Stockholm (se figur 1). Under sex dagar i november och december månad 2012 genomförde stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en förundersökning i form av schaktningsövervakning på hotellets innergårdar. Anledningen till detta vara att man skulle gräva ett antal provgropar, dels för att försöka komma till rätta med fuktskador i hotellbyggnaden, och dels för att få underlag för planering av en eventuell utvidgning av de befintliga källarlokalerna som finns under hotellets östra parti. Schaktningen genomfördes dels med grävmaskin och dels för hand, på grund av de begränsade utrymmena. Övervakningen gjordes av Kristina Jonsson från KM.

Bakgrund och topografi

Hotellbyggnaden har, som namnet anger, anor ned i 1600-tal. Den del av fastigheten som ligger mot Peter Myndes backe skall ha byggts 1647, medan delarna mot Mariagränd daterar till 1700-tal (uppgift från hotellets hemsida, <http://anno1647.se/>). Under den kringbyggda gårdens östra parti finns som ovan nämnts källarutrymmen med tunnvälvda tegeltak, som uppvisar spår av om- och tillbyggnationer genom tiderna (figur 2). Berggrunden under hotellbyggnaderna sluttar mot öster, vilket innebär att den ligger närmare dagens marknivå under hotellets västra delar. Den innergård som provgroparna grävdes på ligger på marknivån +17 m ö.h.

Figur 2. Källaren under den östra byggnaden på tomten. Foto mot norr av Kristina Jonsson.

Arkeologiska iakttagelser i närområdet

Det finns ett antal noteringar i Stadsarkeologiskt register från närområdet, vilka har redovisats i en arkeologisk utredning av Slussenområdet utförd av Stockholms stadsmuseum år 2007 (Söderlund & Hjulhammar 2007:42f). Inom stadsmuseets område och i dess omedelbara närhet har man påträffat lämningar i form av murar, stockar och kulturlager med huvudsakliga dateringar till mellan 1500- och 1700-tal (SR 289, 525, 526, 528, 537, 565). Vid ett arbete på stadsmuseets gård framkom dock även en skärva medeltida stengods (SR 1013). I eller intill Peter Myndes backe, som ligger mellan stadsmuseets södra flygel och kvarteret Ormen, har en husgrund som med hjälp av fynd dateras till 1500- eller 1600-tal påträffats (SR 550), samt en stenläggning från 1600-tal (SR 1041) och kulturlagerförekomst av okänd datering (SR 558, 559).

År 2009 schaktades det längs fastigheten Ormen 2 i Mariagränd i samband med grundisoleringsarbeten, varvid det påträffades fynd från 1600-tal samt en äldre kullerstenläggning (Hedlund 2010).

Målsättning och metod

Provgrävningarna genomfördes med skilda metoder, vilket var nödvändigt med tanke på den begränsade tillgängligheten. Dels sonderades markförhållandena med hjälp av borring, dels grävdes provgropar med maskin och för hand. Den information man framför allt ville nå med tanke på den planerade ombyggnationen var på vilken nivå den naturliga berggrunden finns inom olika delar av ytan, men även om det finns äldre lämningar till vilka man måste ta hänsyn vid framtida arbeten.

Det arkeologiska arbetet bestod i att övervaka schaktningen av provgropar och att dokumentera de lämningar som framkom. Dokumentationen gjordes genom manuell inmätning av schakt och planritning av provgropar i skala 1:20, samt genom fotografering med digitalkamera och skriftlig redovisning av lager och konstruktioner.

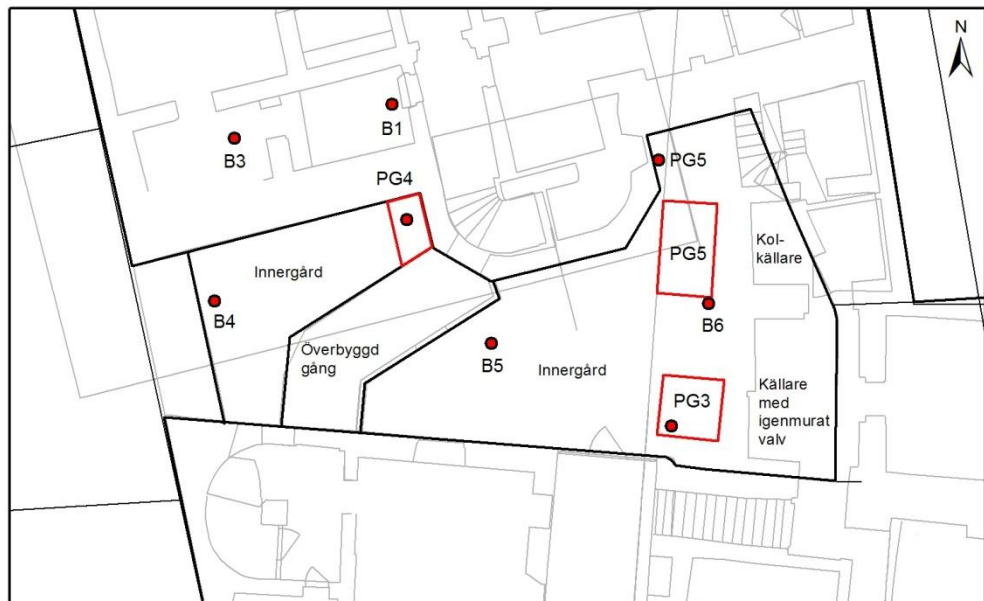

Figur 3. Den större, östra innergården sedd från väster. Foto: Kristina Jonsson.

Genomförande

Inledningsvis togs fem borrhål upp i syfte att sondera djupet ned till eventuellt berg. Denna metod kan endast garantera det "bergfria" djupet, men inte säkert klargöra huruvida det verkligen rör sig om berggrund när det tar stopp. Boringen gjordes dels på tre ställen inomhus i hotellbyggnaden, och dels på två ställen på innergården (se figur 4). Borrhål gjordes även i två av provgroparna som grävdes.

Tre provgropar grävdes därefter; två genom en kombination av maskin- och handgrävning i den östra delen av den större innergården (PG3, PG5), och en genom handgrävning i den östra delen av den mindre innergården (PG4). Då entrén till den större innergården inte är större än en vanlig ingångsdörr var man tvungen att använda en väldigt liten maskin, vilket gjorde det problematiskt både att ta sig igenom kompakt material och att gräva ned till stora djup. Den mindre innergården var överhuvudtaget inte åtkomlig med grävmaskin. Under gårdsplanernas plattläggning visade sig marken vara täckt av asfalt, och under denna fanns en gjuten betongplatta. Grävarbetet blev därför utdraget i tid då en stor del av tiden gick åt till att såga och bila bort dessa ytskikt. Den ursprungliga planen var att gräva fem provgropar på gården och två i källaren, men arbetet avbröts efter att tre gropar grävts på grund av de begränsade möjligheterna att komma ned till berggrunden.

Figur 4. Plan över hotellens innergårdar samt utrymmen under mark (grå linjer). Borrhålen (ungefärligt läge) och provgroparna är markerade på kartan. Skala 1:200. Plan av Kristina Jonsson baserad på grundkartor från Thiel Arkitekter.

Undersökningsresultat

Borrhål

Fem av de sex planerade provborrningarna genomfördes (B1–2, 4–6), och utöver dessa gjordes även borrning i anslutning till tre av provgroparna (PG 3–5). Borrhålet PG5 lades där provgropen ursprungligen var planerad att grävas. Borrhål 1 och 2 gjordes inomhus i hotellets källarvåning, och de övriga på innergården (se plan i figur 4). Eftersom borrhålens diameter var mindre än en decimeter var hålen alltför små för att meningsfulla arkeologiska iakttagelser skulle kunna göras. Det enda som gick att konstatera var att de lager man kunde se innehöll tegelkross. Borrhålen visade bergfritt djup enligt följande:

Borrhål B1: 0,4 m
Borrhål B2: 0,3 m
Borrhål B4: 1,2 m
Borrhål B5: 0,8 m
Borrhål B6: 1,1 m
Borrhål PG3: 1,6 m
Borrhål PG4: 0,8 m
Borrhål PG5: 4 m

Vid jämförelse med resultaten från provgroparna PG 3 och PG 4 kan det konstateras att man vid borrningen i anslutning till dessa rutor inte nådde ned till berggrund (jfr nedan).

Provgropar

De tre provgroparna som grävdes var de som enligt den ursprungliga benämningen hade beteckningen PG 3–5.

Provgrop PG 3

Schaktet var 1,6 x 1,6 m stort och grävdes ned till ca 1,6 m djup (dock enbart i den SV delen). På detta djup avbröts schaktningen då det inte var möjligt att komma djupare ned utan att vidga schaktets yta, vilket inte ansågs genomförbart med tanke på framkomligheten på gården.

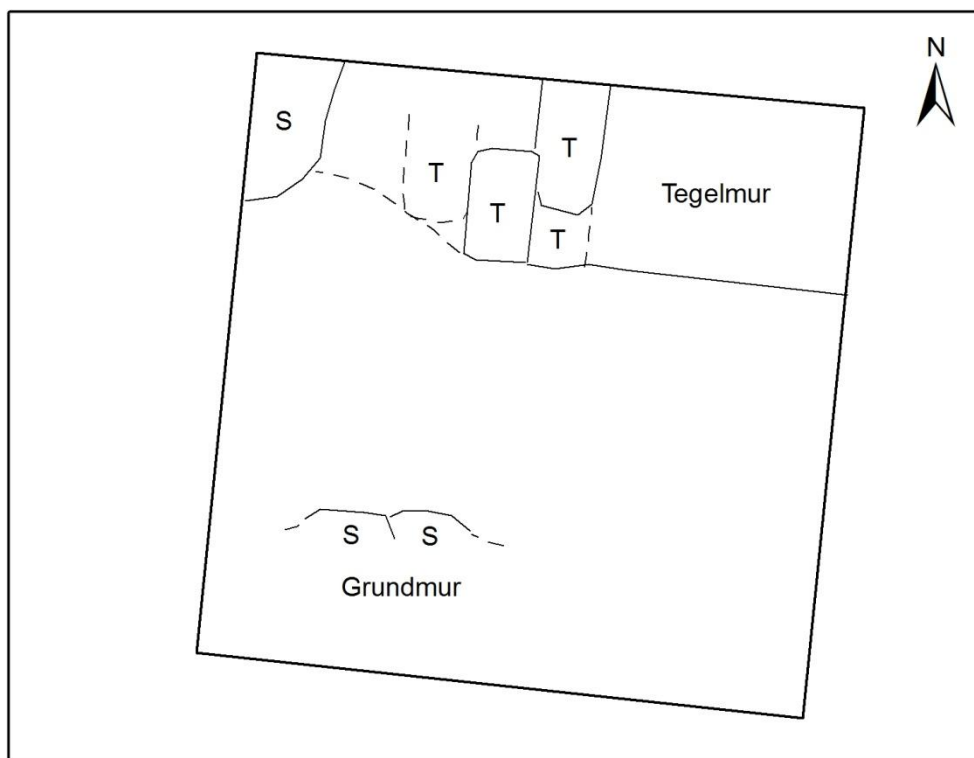
Under plattläggningen på gården fanns ett lager med grus (0,05 m tjockt), under vilket det låg ett lager med asfalt (ca 0,07 m tjockt) och en armerad betongplatta (ca 0,15 m tjock). Under dessa fanns fyllnads- och/eller raseringsmassor bestående av orangebrunt grus med småsten, tegelkross och kalkbruk. Inslagen av tegel och kalkbruk blev rikligare mot botten. Lagret var 0,4 m tjockt i schaktets norra del, där det därefter framkom en tegelmur. Muren avslutades mot söder ca 0,5 m in i schaktet. Dess utbredning mot norr kunde inte avgöras, men den föreföll ta slut eller smalna av i den västra delen av schaktet (jfr figur 5 och 7). Murens totala höjd kunde inte konstateras då ytterligare nedgrävning längs den inte var möjlig. Muren torde utgöra en vägg eller stödkonstruktion ingående i det system av källarum som beskrivits ovan. Väggen sammanfaller med den ”utstickare” från väggen som kan ses på planen över källarutrymmena i figur 4. Inne i källaren kan man också på den motsvarande väggen se att ett rum/valv eller en äldre ingång vid något tillfälle har murats igen där (figur 6).

Figur 5. Tegelmuren i provgrop 3. Foto från väst av Kristina Jonsson.

Figur 6. Det igenmurade valvet i källarväggen som vetter mot provgrop 3. Foto mot väster av Kristina Jonsson.

Figur 7. Planritning över tegelmur och grundstenar i provgrop 3. Skala 1:20. Planritning: Kristina Jonsson.

I den södra delen av schaktet fortsatte lagret med grus och tegelkross vid sidan av tegelmuren ned till en tjocklek av 1 m, d.v.s. ned till ca 1,4 m djup under dagens markyta. På denna nivå övergick massorna till att bli väldigt kompakta, framför allt i den östra delen av schaktet, och grävningen fick avbrytas. Sannolikt utgör det kompakta materialet toppen på det underliggande källarvalvet. På samma djup blev grundstenar till den stående byggnaden i söder synliga i den sydvästra delen av schaktet, ca 1 m in från den södra schaktkanten (se plan figur 6). Ytterligare handgrävning gjordes ned intill husgrunden ned till ca 1,6 m djup. Under fyllnadsmassorna vidtog där svartbrun grusig lera. På 1,5 m djup började grundvatten tränga fram i gropen.

Provgrop PG 4

Schaktet var 0,9 x 1,45–1,75 m stort och grävdes ned till ca 1,8 m djup. Arkeologisk övervakning gjordes inte under själva grävandet, utan enbart genom efterbesiktning.

Direkt under asfalten och betongen framkom hörnet på en murad konstruktion av huggen och naturlig gråsten i schaktets nordöstra hörn (se figur 8). Dess utsträckning mot söder i schaktet var 0,4 m, och mot väster 0,7 m. Väggarna i konstruktionen var 0,25 m breda, och höjden 1 m. Dess funktion är osäker; det kan vara hörnet på en tidigare byggnad, eller en murstock el. dyl. I bottenfyllningen i hålrummet i konstruktionen skyntades kakelplattor med grön glasyr. Direkt intill stenkonstruktionen löpte en vattenledning från husväggen i öster och över schaktets mitt. Förutom ett antal större gråstenar som kan ha haft samband med stenkonstruktionen innehöll schaktet i övrigt enbart grus och moderna fyllnadsmassor. På 1,8 m djup påträffades berggrund.

Figur 8. Stenkonstruktionen i provgrop 4. Foto mot nordost av Kristina Jonsson.

Provgrop PG 5

Schaktet var 1,4 x 2,5 m stort och grävdes till 1,3 m djup. Under de moderna beläggningarna med plattor, asfalt och betong fanns ett 0,4 m tjockt lager med recent orangebrunt grus med inslag av småsten. På 0,65 m djup från dagens markyta framkom ett sotigt lager med enstaka större kolbitar. I anslutning till detta lager låg, i schaktets centrala östra del, delar av huggna stenar som formade en cirkel vars centrala öppning hade en diameter på 0,35 m. Stenringen kan ha haft samband med en kollucka vars inre öppning kan ses i den västra väggen i det underliggande källarvalvet, även om stenarna nu knappast låg i ursprungligt läge. Kol- och sotlagret har med största sannolikhet också tillkommit i samband med införsel av kol genom denna kollucka.

I den östra halvan av schaktet var fyllningen från denna nivå och ned, liksom i PG 3, mycket hårt packad och tolkades som toppen av de underliggande källarvalven. I schaktets västra halva fortsatte det lösa fyllnadsgruset ned till 1,3 m djup under dagens marknivå, där en vattenledning löpande i nord-sydlig riktning låg. Ytterligare schaktning avbröts på dessa nivåer.

Tolkning och utvärdering

Undersökningen har visat att det finns lämningar av byggnadskonstruktioner under innergårdarna i fastigheten. Dessa torde kunna sättas i samband med den redan befintliga 1600- och 1700-talsbebyggelsen med källare, även om det inte kan uteslutas att delar av dem är av äldre datum än hotellbyggnaden från 1647. Några kulturlager påträffades inte; marken förefaller vara urschaktad i samband med senare tidars ombyggnationer och ledningsdragningar.

Referenser

Hedlund, J. 2010. *Mariagränden, Stockholms stad, Södermalm arkeologisk undersökning 2009: SR 1093*. Stockholms stadsmuseum, Dokumentationsenheten, Arkeologisk rapport 2010:2. Stockholm.

SR = *Stadsarkeologiskt register*. Stockholms stadsmuseum.

Söderlund, K & Hjulhammar, M. 2007. *Slussen. Stockholms stad, Slussen med angränsande vattenområden. Arkeologisk utredning 2007*. Stockholms stadsmuseum, Kulturmiljöenheten, Arkeologisk rapport 2007:3. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	12138
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-39345-2012, beslut 2012-11-21
<i>Undersökningsperiod:</i>	26 november–17 december 2012
<i>Exploateringsyta:</i>	65 m ²
<i>Personal:</i>	Kristina Jonsson
<i>Belägenhet:</i>	Kvarteret Ormen 2, Stockholms stad, Stockholms län
<i>Ekonomisk karta:</i>	10I 5f
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99TM
<i>Koordinater:</i>	X6579639, Y674792
<i>Höjdsystem:</i>	RH 00
<i>Inmätningmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Förvaras hos KM fram till projektets avslutande, därefter på <i>ATA</i> .
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.